

SÁFRÁNY IMRE EMLÉKE

D É S I Á B E L

Lórikának, Sáfrány Imre özvegyének

I. ISMERKEDÉS. HELY ÉS IDŐ

Sáfrány Imre barátom emlékét próbálok felidézni.

Ez az emlék velem jár immár vagy húsz éve. (Gyakran álmodom vele.) Ha az esti órákban hazajövök, és behunyom a szemem, utána az az érzésem, hogy ő is itt van az asztal másik oldalán, és mi folytatjuk a két évtizeddel előbb megkezdett beszélgetéseinket. Én néha iszogatok egy kis gyümölcslevet, ő pedig issza a maga kávéját, és közben rajzol. Ez volt a mi beszélgetéseinknek az állandó képsora. Most, az emlékek közt is ez mindig így van. Amikor meglátogatnak ezek a régi emlékek, úgy érzem magamat, mintha most is a húsz év előtti időben élnék, és ő ma is mint élő ember és vidám jó barát itt ülne velem szemben.

A szép emlékek velünk járnak, és néha túlélnek a mi kis szürke életünket is. Az ő emléke az én vándorló képzeletem, amely körüljárja ezt a várost és azokat a helyeket, ahol együtt szoktunk sétálni és beszélni mindenféle művészi és emberi dologról.

Ezek az emlékek menekülnek hozzám, hogy egy kis vigaszt és friss reményt adjanak a szürkeség bénító és unalomba altató hullámában. És ilyenkor az *Imre* szó egy emlékezőfolyamatot indít el, és az én Imre nevű barátaim jelennek meg egymás mellett.

A nagy szerkesztőségi szoba, a bohémszoba lesz az új Imre klub találkozóhelye az éjszakák világában. És itt ülnek az Imrék egymás mellett. És én figyelem és hallgatom őket.

Vinkler Imre, Sáfrány Imre, Dévics Imre, Csépe Imre.

Vinkler Imre gyakran járt a szerkesztőségbe az éjjeli órákban. És akkor így hárman meghallgattuk némelyik szép művészlemezemet. A szerkesztőségi szekrények sorában nekem is volt egy, és ebben tartogattam a művészlemez

szebb és népszerűbb részének vagy harminc lemezét. A többit otthon tartottam. A szerkesztőségnek volt egy régi, de jó rádiója, amelynek a tetején gramofon is volt. Csak meg kellett nyomni a megfelelő gombot, és fel kellett emelni a fedelet, és akkor rátehetjük oda a lemezt, és zenélhettünk.

Vinkler Imre főleg a régi zenét kedvelte, Bach és Mozart volt az ő kedvenc zenevilága. Sáfrány Imrét rávettem az új zenére is. Ő már Bartókot is szerette.

Dévícs Imre nagyon ritkán járt ide. Ő az esti órákban mindig otthon szokott lenni. Délután vagy délelőtt mindig a színház művészklubjában volt. Csépe Imre a szerkesztőségnek csak akkor volt a vendége, amikor az még a Minerva nyomda épületében volt. A hatvanas évek elején Palicsra költözött, és csak ritkán járt be a városba, ha valami elintéznivalója volt.

Sáfrány Imre barátom az eszményi bohém festő volt. Szerette a bolyongást, csavargást, a kísérletezést és mindazt, aminek egy kis bohém- és botrányszaga volt. Szerette a polgárpukkasztó és rémítő meséket. Ilyen trükkje volt az, amikor az éjjeli órákban megszólalt a telefon, akkor ő mindig felvette a kagylót, és bement a maga mély és mennydörgő hangján: *Halló, itt a temetkezési vállalat*. Erre a hangra mindjárt a másik oldalon letették a kagylót. Ő pedig jót nevetett. És ez így volt minden éjszaka, aki ilyenkor jelentkezett, az megkapta a temetkezési vállalatot.

Hát minek háborgatnak bennünket mindenféle bolondok ilyenkor.

Ő élvezte azt is, ha mindenféle bolondságot és pletykát mesélnek róla. Ő szokta gyakran mondogatni, hogy az az ember, akiről csak jót mesélnek, az elveszett ember. Az igazi ember az, akit minél többet szidnak és vitatnak. Így fordult elő az az állandó jelenség, hogy ő saját magáról rémisztőbb és botránysabb képet festett, mint amit mások meséltek róla. Ő elsősorban a meghökkenítő hatást tartotta szem előtt. Elve az volt, hogyha botrány, akkor legyen nagy és szaftos is, amin az emberek jó nagyokat nevetnek.

Erthető is, hogy az ő művészi eszményképe két festő életét és működését tartotta szem előtt. Picasso volt a legnagyobb művész, de Salvador Dali volt az emberi eszmény a maga botránnyaival és bohóckodásaival.

Dali ezért állandó beszédtemánk volt. De tudta ő is, hogy mindez itt is és ott is Franciaországban mire megy. A cél a népszerűség és a képeknek az állandóan növekvő ára. Mert akiről sokat beszélnek és írnak, annak a festményei is elkelnek. Mert az a festő, akiről nem vitatkoznak és veszekednek, aki nem csinál botrányt, az szinte nem is létezik.

Azokban az években Belgrádban csak egy festő volt, akiről a sajtó, a rádió, a tv szinte mindennap hírt adott valamilyen formában. Ez a festő Olja Ivanjicki mindig a figyelem és a közbeszéd központjában volt, és így a képei is egyre drágábban keltek el.

Ez a művészi és kulturális légkör jellemezte a mi világunkat, amikor megismertem a Mestrót, akivel másfél évtizedig együtt dolgoztam a 7 NAP szerkesztőségében, ott a színházzal szembeni sarokházban. Ez volt a legszebb időszak a művészi és bohémvilág számára. Itt éjjel-nappal folyt az élet. Nappal délelőtt két óráig a szerkesztőség és a könyvelés dolgozott. Délután és este a művész- és bohémvilág tanyája volt a híres bohémszoba, ahol mi is dolgoztunk az éjjeli órákban.

A hatvanas években Mestro végleg Szabadkára költözött, és később már szép lakást is kapott.

Topolyai tartózkodásáról két szép történet maradt fenn. És ezt a két történetet ő is, meg mások is egyformán mesélték el.

Amikor Topolyára jött lakni feleségével és kisfiával, akkor az akkori topolyai erős ember, az ottani párttitkár, Nagy József, magához hívta Mestrót, és megkérte, hogy viselkedjen rendesen, nyírja le a szakállát, és rendes polgári ruhát hordjon. Ő ad nekik egy szép lakást, és nem akarja, hogy őt a pártbizottságban azért bírálják, mert egy rendetlen és bohém szakállas festőnek adott lakást, amikor sok rendes munkás régen várja a lakást.

Mestro megfogadta a jó tanácsot. Leborotválta a szakállát, és fehér inget viselt nyakkendővel, rendes polgári ruhát hordott, és nem viselte tovább a műtermi piszkos és festéknymokkal tarkított kabátját. A felesége (aki akkor a topolyai gimnáziumban tanított) is meg volt elégedve e változással, de ő ezt a saját érdemének tulajdonította, és tovább akart haladni ezen a pedagógiai úton. A célja az volt, hogy a férje rendes kispolgár legyen, aki elhagyott minden művészi és bohém szokást, és csak a maga családjának él. Egy ilyen leckesorozat alatt a felesége azt mondta neki szép dicséretként, hogy íme, most hogy szépen öltözködik, és jól viselkedik, milyen rokonszenves és szép ember lett belőle. Mert amikor szakállt hordott, és piszkos művészházban járt, akkor nagyon csúnya ember volt.

Ez a furcsa dicséret és lecke rettenetes hatást váltott ki. Mestro elment hazulról, és egy hónapig haza sem jött. Megnövesztette a szakállát, és újra a régi, piszkos, festékes kabátban járt, a szabadkai szerkesztőségekben és műtermekben aludt.

Ez a veszekedés és erőszakos leckéztetés vezetett végül is a váláshoz, és a Mestro szabadkai életéhez.

A másik történet művészi kalandjaihoz tartozik.

Egyszer a topolyai határban talált egy hatalmas tövisbokrot, és ez neki nagyon megtetszett. Mert épp akkor kezdődött el a töviskorszaka, amikor töviseket és tövisbokrokat festett. Ezt a hatalmas és szép bokrot a Szabadkára induló vonatba vitte, beült a harmadik osztályú közös nagy vagon sarkába, és maga mellé tette a nagy tövisbokrot is.

Amikor bejött e szakaszba a kalauz, és meglátta ezt a nagy tövisbokrot, és a mellette ülő hatalmas szakállas embert, akkor a kalauz megijedt és elszaladt. Többet be se jött ebbe a vagonba. Még a többi utasnak sem nézte meg a jegyét.

Mestro többször is elmesélte ezt az élményét, és ő nevetett a legjobban e furcsa történeten. De ez nála rendszeres jelenség volt, ő mindig a csúnyább, rémesebb és ijesztőbb történeteket adta elő, és különösen akkor, ha épp róla volt szó. Más emberek igyekeznek a dolgokat megszépíteni, enyhíteni, elkerülni stb.

Többször is elmesélte nekem azt, hogy milyen taktikát dolgozott ki, amíg az első feleségével élt. Ha összeveszett vele, akkor elment hazulról, és néha egy hónapig sem jött haza. (Ha hazajött, akkor is főleg a kisfia miatt tette.) Akkor megállt az ajtóban, és várta a feleség reakcióját. Ha kedvesen és jól fogadták, akkor belépett, de ha csak egyetlen rossz szót vagy mérges tekintetet kapott, akkor szótlanul hátrafordult, és újra nem jött haza jó ideig. Első feleségével nagyon sok baja volt. Azt mondta róla, hogy ez egy hisztériás nő. De ezt még megbocsátotta volna neki, de azt már nem tűrte, hogy mindig parancsolni akart, és meg akarta őt javítani, hogy jó polgár és szelíd papucsférj legyen. Ő mindig ezt panaszolta el, és ismerve az ő lázadó és különc és bohém természetét, tudtam, hogy ő nem tűrte a szigorú pedagógiát, az erkölcsi leckéket és a kispolgári nevelést. De én tudtam azt is, hogy ez az elutasító módszer a parancsok és az utasítások módszere ellen irányult leginkább, mert ha neki szépen elmagyarázták, hogy miről van szó, és szelíden, szép szóval megkérték valamire, akkor ő többet is megtett, mint kellene.

Mert ha például a felesége szépen megkérte, hogy jöjjön haza, mert beteg a gyerek, és őt kívánja a gyerek, akkor ő máris rohant haza, mert a gyerek az fontos, és tetejében szépen megkérték (persze telefonon).

Emlékszem is pontosan egy ilyen esetre. A felesége telefonált neki a szerkesztőségbe, és ő amint meghallotta az üzenetet, azonnal elment. Később mesélte el, hogy a felesége síró hangon azt mondta neki, hogy Imre, az istenért, gyere haza, beteg a gyerek, és mindig téged emleget.

És az ilyesmi ellen ő sohasem lázadt fel, ezt mindig elfogadta, mint feltétlen erkölcsi parancsot és apai kötelességet. A fiát nagyon szerette, és mindig attól félt, hogy a felesége félreneveli, és az egy bolond alkoholista vagy bűnöző lesz épp a nevelés miatt.

Az ő botrányt kedvelő és polgárpukkasztó történeteiből íme itt is érdemes néhányat megemlíteni úgy, ahogyan azokat ő mesélte el a maga stílusában és rettentő botrányt élvező modorában.

Első történet

Egyszer fiatal festő korában a nyári hónapokban fogott magának egy fiatal nőt, és elvitte a Duna-parti parkok és bokrok közé. De épp akkor, amikor nagyban folyt a szerelem, arra járt egy jókora paraszt típusú rendőr. Megállt előtte pár lépésre, rámutatott az ő helyére, és így kiáltott feléje: Halló, te ott mit csinálsz, te? Erre ő felemelte a fejét, és azt felelte a rendőrnek, hogy: Látod, hogy mi van, menjél tovább. A rendőr elcsodálkozott ezen, hiszen ilyesmit még sohasem mondtak neki. De utána hátrafordult, és elment.

Másik történet

Egyik újságíró kollégája neki adta lakása kulcsát egy aktuális nőügy miatt. Amikor már nagyban folyt a szerelem, a sötét szobába belépett egy nő, és megállt az ajtóban. Ő felemelte a fejét, és azt mondta neki, hogy Ilonkám, én vagyok az, és nem a te vőlegényed. Másnap a barátja nagyon hálás volt neki, mert így megmentette az ő készülő házasságát.

Harmadik történet

Újvidéken nagy műterme volt abban az utcában, ahol a Forum könyvesboltja van, de a másik oldalon és a városháza felé. Egyszer ott is valaki mérgesen verni kezdte az ajtót, és kiabált, hogy Imre, engedj be. Ő pedig mérgesen odakiáltott, hogy ő most éppen kifelé, és kész. A kívül álló nő ekkor káromkodni kezdett, majd végül is elment.

A viselkedése és éjszakai bolyongásai is csakhamar a rendőrség állandó gondjaiba kerültek. Valahányszor megjelent egy másik városban, vagy másik városrészben, rendszerint követni kezdték a rendőrök, mert valami gyanús és veszélyes embert szimatoltak a megjelenésében, és többször is bevitték a rendőrszobába. És amikor ezt már nagyon megelégette, akkor elment a vajdasági belügyminiszterhez, elmesélte a maga eseteit, és kérte, hogy hagyják őt békében, hiszen semmilyen bűne nem volt. A festők Belgrádban szakállt viselnek, és ezért senki sem bántalmazza őket. És ekkor az illetékesek körlevelet adtak ki, hogy ez és ez az ember egy szakállas festő, nem kell bántani. Ezt a történetet nekem is, másoknak is többször elmesélte.

De hát tudnunk kell azt is, hogy akkor, az ötvenes évek végén, és a következő években is, nagyon ritka volt a szakállas ember, és ez különösen a vidéken botránynak számított. Például tanár nem lehetett szakállas ember.

Egyszer a szerkesztőségben elmesélte nekem egy szerelmi történetét, és nekem adta azt a levelet is, amelyet ez úgymen Boszniából kapott. Mestrónak volt egy boszniai származású ápolónője pár hónapig. De utána a nő visszament Boszniába, és ott férjhez is ment. És ekkor jött a levél, amelyben a férj panaszkodik a Mestrónak, hogy neki nehéz az élete, mert ez az asszony mindig

megcsalja, és ezt neki is mindig megmondja. Most is van egy szeretője, és azt mondja a férjének, vagyis neki, hogy ő bizony Mustafát szereti. És akkor a boszniai ember azt írta neki, hogy kedves uram, maga valamikor kefélté ezt az asszonyt, és biztosan tudja, hogy mit kell vele csinálni, hogy ne legyen ilyen bolond, és ne kínozzon engemet.

Mestro ezen a levélen hatalmasat röhögött, és azt mondta később nekem, hogy azt kellene megírni ennek a panaszkodó boszniai embernek, hogy ennek az asszonyságnak alaposan a fenekére kell verni, talán ez majd segít. De ha nem, akkor el kell ganygni.

Hogy ezt a beígért levelet megírta-e, ezt nem tudom. Többet erről a kérdésről nem beszélgettünk (ez a hatvanas évek közepén volt).

Ezekben az években sokat tanakodtunk azon, hogy a festőnek milyen nehéz ma az élete. Valamikor nagyon régen egy híres festő az akkori uralkodó vagy valamelyik herceg szolgálatában állott, és azok gondoskodtak szép és nyugodt életéről. Ma a festő abból él, amit egy-egy képével keres. De ez bizony nagyon kevés. Még a híres, jó festőknek is van valami állásuk. Vagy tanár az akadémián, vagy valamelyik kiadónál dolgozik mint szerkesztő és illusztrátor, vagy valamelyik középiskolában tanít rajzot és művészettörténetet. Mestro azt mondta, hogy a mai festőnek bolondnak, részegnek és disznónak kell lennie, hogy a vezető emberek befogadják maguk közé, és megvegyék a képeit. Ő mindjárt el is mesélte azt, hogy egyszer együtt ivott-evett az előkelő emberekkel egy kiállítás után. És ennek az lett az eredménye, hogy sok képét megvették, de azért, mert velük részegeskedett, és a részeg előkelő emberek még meg is ölelgették, mint barátjukat és testvérüket. Ezt a nagy sikerét ő nagyon szomorú és disznó dolognak tartotta. És azt mondta, hogyha okosan és értelmesen beszél ezekkel az emberekkel, akkor le se pipálták volna. Mert hát mit is okozkodik ez a bolond festő, amikor mi itt fent mindent jobban tudunk, mint ő a bolond szakállas fejével. Ezt így adta elő egy kis színészi pátosszal, iróniával és jogos művészi keserűséggel. És újra elmondta a régi hitvallását, hogy nagyon szomorú a művészi sors.

Elmesélte egyszer azt is, hogy egyszer az egyik nagyon kedves és szép képét potom pénzért adta el olyan valakinek, aki se nem szerette, se nem értékelte az ilyesmit, mert buta és gazdag sznob volt. És ő most ezt a szép képet elvesztette minden időkre. Se mutatni, se nézni nem lehet, se kiállításra nem viheti el többé. Hát ez borzasztó. Az okos beszélgetések mindig szomorúan végződtek. De volt a Mestrónak egy vidám és komédiás arca is. Ez az éjjeli munka és séták ideje.

II. ÉJSZAKAI MUNKA ÉS SÉTÁK

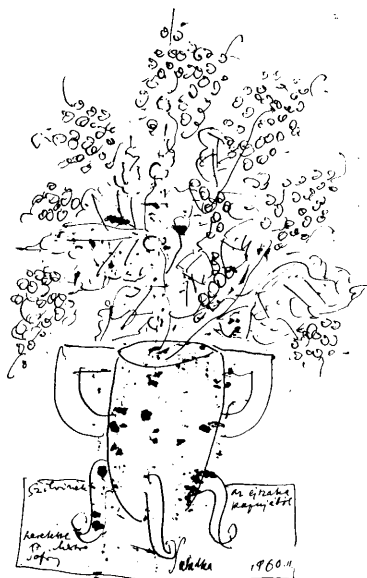
Mestro tevékenysége mindig az esti órákban kezdődött, amikor a szerkesztőség és a könyvelés már nem dolgozott. Ekkor kezdődött el a munka a szerkesztőség bohém szobájában. Amikor a szerkesztőség ott volt a színházzal szembeni sarokházban. Ekkor a félkörbe hajló ablaksorból látni lehetett a színházi oszlopokat, a városházát és a jobbra kanyarodó teret is.

Ezekben az éjjeli órákban a bohémszoba csak a művészek, írók és bohém barátok esti találkozóhelye volt. Műhely volt és művészklub is egyben. Szólt a rádió vagy a rádióra szerelt gramofon. Folyt a művészi munka, és készültek a rajzok és az újságcikkek. És ekkor készültek el a fotólaboratóriumban is a szükséges képek. Az akkori szerkesztőségben nem volt fotóriporter. Mindenkinek volt fényképezőgépe, és mindenki lefényképezte azt, amit a maga cikke vagy más írása mellett közölni akart. Mindenki maga hívta elő a filmet, és készítette el a fényképeket is a fotólaboratóriumban. Mestrónak is volt egy nagyon szép keletnémet fényképezőgépe, és ezzel nagyon meg volt elégedve. Ő is éppen úgy megtanulta a fényképezésnek minden technikai és művészi problémáját, mint a többiek, és ez a számára a festészet és a rajzolás mellett egy új művészi kísérletezés és munkaterület volt.

A bohémszoba tehát igazi éjjeli életet élt, és természetes is, hogy ebbe a világba csakis a művészek és bohémek léptek az éjjeli órákban. Ezekben az órákban Mestro igazi elemében volt. Itt és akkor senki sem háborgatta, és ő a maga kedve és ihlete szerint dolgozhatott, aki pedig ezekben az órákban ellátogatott ide, a bohémszobába, az csakis idevaló művész vagy bohém barát lehetett, és ez természetes is volt. Ide akkor a salabakterek nem jöhettek. Ez a kifejezés itt az ide nem való kispolgárokat és bürokratákat jelölte ki a mi számunkra.

A szerkesztőségben volt egy régimódi rádió, amelynek a tetején egy gramofon volt. Ha felnyitották ezt a tetőt, és lent megnyomták a gombot, akkor a lemezről szóló muzsika szólalt meg. Az íróasztalommal szemben bal oldalon állott a szerkesztőségi tagok kis szekrényosora. Itt tartogattam a legnépszerűbb lemezeimnek kb. 20–30 darabját. A többi lemezt otthon tartottam. Volt itt néhány lemez, ami Mestrónak is nagyon tetszett. Ilyen volt a Karmina Burana Orff kantátája és Bartók *Szabadban* című ciklusa, amelyen az *Éjszaka zenéje* volt. És a másik oldalon pedig a *III. zongoraverseny*, amelynek a második lassú tétele, az *Adagio religioso* volt az, ami különösen megragadta. De Mestro nagyon szerette Sztravinszkij három első balettenéjét is. Különösen a *Tavaszi áldozat* tetszett neki (és nekem is).

Az éjjeli zenehallgatásba rendszerint betársult Vinkler Imre is, aki főleg a régi klasszikus zenét szerette. Emlékszem rá, hogy milyen nagy áhítattal



Sáfrány Imre emlékére
Készítette: P. Lőrincz
1960. évi

hallgatta meg egy egész éjszakán át a nagyon hosszú Bach-miséét, a H-moll miséet este tíz órától majdnem éjfélig. De Vinkler nemcsak a jó zene miatt jött el, hanem azért is, hogy tanácsot, vigaszt és bátorítást kapjon a Mestrótól. Ő néha mérgesen ki is fakadt amiatt, hogy ő mindig valami gyóntatója és vigaszt adója legyen ennek a szerencsétlen és gyámoltalan barátnak.

De amikor 1967 őszén Vinkler felakasztotta magát, a Mestro, a régi bolondozó és gúnyolódó ember, egészen összetört. Még sohasem láttam embert, akinek a halála olyan tragikus és mélyreható megrendülést okozott volna, mint az akkor a Mesterben. Engem is megtört e gyász, de én ez esetben távolibb barát voltam, és nem értettem meg Vinkler e tettének az okait és értelmét sem. De a Mestro egész éjjel zokogott.

Vinkler egy őszi napon éjfél után hazajött a kávéházból, és a lefekvés helyett a kötelet választotta. Úgy fedezték fel, hogy a gimnáziumba nem jött el órát tartani. És amikor elmentek hozzá, hogy megnézzék, mi van vele (hogy beteg-e, vagy valami szerencsétlenség történt), akkor látták az ablakon keresztül, hogy lóg a kötélén.

Halála után írtam egy emlékező verset róla, amely akkor *Félelem és fájdalom* címmel jelent meg. Később az megváltozott címmel a *Kortársak* című kötetben jelent meg. A címe csak az ő neve volt.

A Mestro ezekben az éjjeli órákban a vidáman mesélő, viccelődő, felszabadult művész volt, aki jó környezetben szabadon dolgozhatott, akit ezekben az éjjeli órákban nem háborgattak a salabakterek. És a salabakterekkel még annak idején Adynak is meggyűlt a baja, és Veres Péter is a maga józan paraszteszével sokat hadakozott a salabakterekkel. Sok terve és botrányterve volt. Az olaszországi utazása után elmesélte, hogy Szicíliában látott fekete kecskéket, és ez neki nagyon megtetszett. És tetszett neki a szicíliai pásztorok fekete kalapja és nagy fekete köpenye is. Mestro azt mondta, hogy hoz majd egy ilyen fekete kecskét, felveszi a fekete köpenyt és fekete kalapot. Jobb kezébe vesz egy hatalmas botot, és így vezeti a fekete kecskét végig a főutcán, és eközben hangosan kiabál, hogy keresi az istent. Ez az ötlet, sajnos, nem valósult meg. Ez is hasonló dolog lenne, mint az, amikor a vonatba bevitte a Topolyán talált hatalmas tövisbokrot.

Egy másik alkalommal azt mesélte, hogy egy kiállítást fog csinálni, és a megnyitóra egy hatalmas lepedőt vesz fel. A közepén egy nagy lyukat fog csinálni, és azon át dugja a fejét. A lepedő első és hátsó részére mindenféle bolond dolgokat fog felírni, hogy ezzel is bosszantsa a salabaktereket.

A munka kezdésének az volt rendszerint a rituáléja, hogy közösen elénekeltek a medveindulót . . . És amikor befejeztük a munkát, akkor is újra elénekeltek a medveindulót.

Ezt a medveindulót közösen találtuk ki, és a melódiát is közösen dúdoltuk el. És ez így szólt:

Ez a világ
de rémséges,
csak a medve
medveséges.

Medve, medve,
medveség,
de szörnyű az
emberség.

Ha tehát elhangzott a medveinduló, akkor ez vagy azt jelentette, hogy kezdődik a munka, vagy azt a munka után, hogy most kezdődik az éjjeli séta a városban.

Bezártuk hát a szerkesztőség ajtaját, és elindultunk a sétára a városháza körül.

A séta legfontosabb célja és útja a városháza körüli tér volt, és ez a legszebb utcán át kezdődött. A Strossmayer utca volt akkor és ma is a legszebb utca az éjjeli megvilágításban. Amikor végigmentünk az utcán, akkor átmentünk az utca másik oldalára, és úgy tértünk vissza a kiindulópontra.

Az éjjeli lámpák fénye, a nagy lombos fák ide-oda imbolygó ágai, a fény és az árnyék játéka hullámszerű lány ritmust adtak az éjszaka e világának. A város éjfél után szép volt és csendes. Ekkor csak néha-néha bukkant fel egy-egy haza igyekvő ember, aki itt elsietett, majd eltűnt valamelyik utcában. Ez a világ olyan volt, mint egy szép kert egy mesébe illő filmen. Mestro azt mondta, hogy ez az éjjeli város a költői álmok és nosztalgiák világát idézi fel benne, és lírai hangulatban sétálva romantikus költőnek érzi magát. Ezt az éjszakai világot a művészek és a bohémek bolyongó lelke tudja csak átélni és élvezni.

Ezekben az éjjeli órákban lelassult az idő, és megszépült az élet. Az álmok lejöttek hozzánk, és átölelték ezt a szép éjjeli világot.

Ebből a világból hiányzott a zaj, a forgalom, a szürke élet és a lárma. Itt az éjszakában még a kirakatok is megszépültek az esti fényben. Az utca végén a posta felé az utolsó előtti házban volt a Megyeri fényképésznek a kis kirakata. Itt szóltunk megállni, hogy egy szép diáklány megnagyított képét nézzük meg minden este. Ez a líraian mosolygó, álmodozó leányarc nagyon megtetszett Mestrónak, és amikor odaértünk, akkor hosszasan megszemlélte jobbról is, balról is közeledve, majd távolodva e képtől. Azt mondta, hogy most perspektívanulmányokat és -kísérleteket végez. Mert minden más távolág és látási

szemszög más képet ad, és mindegyik ilyen kép csak megerősíti e kép varázsát és álomszerű nosztalgikus üzenetét is.

Egyszer egy sóhajnyi fohászzkodás szállt fel a lelkéből:

Ó, hol vagy Rafaello, hogy megfessed a mai kor legszebb fiatal madonna-arcát. Ezt mondta, és behunyta a szemét. És ekkor azt mondta, hogy már vakon is el tudja képzelni mindig ezt az arcot.

Amikor a Mestro így elérzékenyült az éjszakai sétában, akkor jónak látta, hogy témát, utcát és hangulatot cseréljünk, mert ebben a szép lírai hangulatban és romantikában még ránkéntad az éjszaka sötét világa is.

Ekkor kimondta az új útirányt és célt:

Irány a vasútállomás!

Az állomás azért lett a mi sétánk végállomása, mert az állomás kis vendéglőjében ilyenkor jó kocsonyát lehetett kapni. És ő ezt az útirányt nevezte az éjféle kocsonya útjának. Az állomás kis étterme ilyenkor elég csendes volt. Egy-két vendég volt csak itt, és ilyenkor nyugodtan lehetett vacsorázni és beszélgetni.

Megkaptuk a két-két kocsonyát, a kenyeret és a kért italokat is. Amint elkezdtek enni a kocsonyát, a mellettünk levő asztalhoz telepedett le egy család. A férj, a kövér feleség és egy gyerek, aki kb. 7-8 éves lehetett. Amikor látták, hogy mi kocsonyát eszünk, akkor ők is azt rendeltek. Ekkor Mestro gyengéden meglökte a lábomat, és ezzel jelezte, hogy most itt az idő egy kis botrányra. Odahajolt hozzám, és enyhén suttogva azt mondta, hogy ezek a salabakterek nem élvezhetik ezt a kocsonyát. Majd mi elveszük a kedvüket ettől.

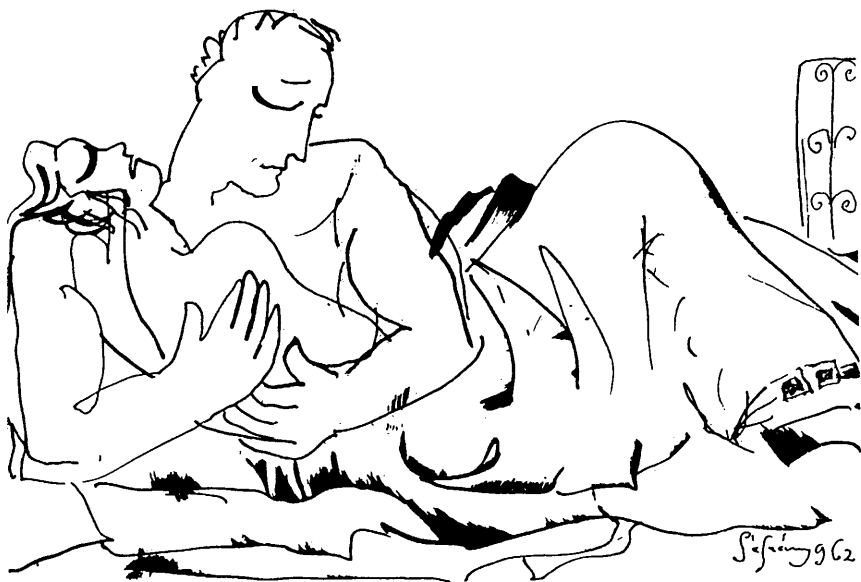
Amikor a pincér letette az asztalukra a kocsonyát, és elment, a Mestro mindjárt el is kezdte az ő meséjét:

Tudod-e, hogy az igazi jó kocsonyát csak a döglött disznó húsból lehet csinálni, de akkor, amikor már büzlteni kezd a hús. Ezt a döglött disznóhúsból készült kocsonyát a cigányok találták fel, mert ők a döglött disznót kiássák, megsütik, megfőzik, és így lesz belőle jó kocsonya is. Érzed-e, hogy ez milyen jó bűdös, igazi döghús ez, ha mondom. Tudják a cigányok, hogy hogyan kell banni a döglött disznó húsaival. A buta parasztok ezt eldobják, elássák, ők meg ezt jóízűen megeszik, és ettől híznak meg úgy.

A mellettünk levő asszony hirtelen a szájához emelte a kezét, mintha hányni akarna, és elsietett a WC irányába. Utána a fiú is felkelt, majd végül az apja is követte. Mind a hárman a WC irányába siettek el.

Mestro újra meglökte a lábomat.

No, ugye hogy jól kibasztunk ezekkel a salabakterekkel.



Boldog volt, és kuncogott a maga jól sikerült tréfáján. Utána mind a ketten megettük a magunk kocsonyáját, és mi is távoztunk. Kint az utcán harsány nevetésre fakadt. No, mondtam, no, mondtam-e.

Nevetve és boldogan indult tehát a műterem felé, hogy végre jót aludjon. Tudtam róla, hogy jó alvó, és ott a műtermében a színházzal szembeni sarokház padlásszobájában majd jóízút fog aludni.

III. BETEGSÉG ÉS HALÁL

Mestro barátom a hetvenes évek elejéig egészséges, erős és szívós természetű ember volt. Soha nem volt beteg, a szervezete minden akadályt és próbát kibírt. Mindenki azt hitte róla, hogy száz évig él, és mindenkit túl fog élni, mert hát ő elpusztíthatatlan és kész. És ebben az általános véleményben senki sem kételkedett akkor.

Mestro veszélyes betegségei egy látszólag könnyebb és veszélytelen megfázással kezdődtek. Később kiderült, hogy ez egy súlyos agyhártyagyulladás is, amely már veszélyes is lehet. Amikor ebből nagy nehezen kilábal, akkor tört be Jugoszláviába a feketehimlő-járvány, amelynek akkor már halottai is voltak. E járványt a mohamedán zarándokok hozták be Arábiából. De mire ezt felderítették, már járvány lett belőle. Kötelező lett a védőoltás mindenki számára. Aki pedig külföldre akart utazni, annak egy sárga színű nemzetközi érvényű kis füzetet is magával kellett vinnie, amelyben igazolták, hogy felvette a védőoltást, és így külföldre utazhat. Akkor nekem is volt egy ilyen igazoló iratom, mert gyakran jártam Szegedre könyveket venni, és a határon mind a két oldalon fel kellett mutatni ezt az igazolást az útlevéllal együtt.

Mestro barátom Párizsba akart menni, habár az agyhártyagyulladásra még nem gyógyult be egészen. És ekkor fel kellett vennie ezt a védőoltást is a feketehimlő ellen. Ő felvette a védőoltást, és kiment Párizsba. Ott a nyílt utcán összeesett. Felesége azonnal kiutazott, és hazahozta a Mestrót. Előzőleg a belgrádi és az újvidéki kórházban is kezelték. Onnan jöhetett csak haza szintén félig gyógyultan. Itthon volt, de rendszeresen járt hozzá a kórházból az orvos, és egy ápolónő mindig beadta neki a védőoltásokat. Mutatta is nekem, hogy a szemétkosárban volt már egy halom ampulla az oltások után. Ő rámutatott erre a nagy halom kis ampullára és keserűen, ironikusan azt mondta, hogy látod, ezt a sok mérget nekem kellett elviselnem. Látod, hogy már szinte literszámra nyomják belém ezt a sok új orvosi mérget. A szemétkosárban tényleg egy halom ampulla volt. És egy alkalommal magam is láttam, hogy az épp akkor érkező ápolónő hogyan rakja ki az asztalra az ampullákat, amelyeket majd Sáfrány kap meg injekció formájában. Én nem akartam ezt látni, hanem

elmentem a sarki újságárushoz, hogy újságot, majd máshol kenyeret és kolbászt vegyek. Amikor visszajöttem, az ápolónő már elment és a Mestro a toloszékben ült, és csak a fejét rázta ide-oda, mintha csak így tudna tiltakozni az ellen, ami történik vele. Azokban a hetekben még nem volt a helyzete olyan súlyos, mint később. Azt azzal is bizonyította, hogy még egyszer-kétszer bejött a szerkesztőségbe az egyik ismerős szomszéd lány kíséretében. De utána már ezt is lemondta. A lány erősen belekarolt, és így szépen, lassan, óvatosan lépkedve bejött a szerkesztőségbe, és így is ment haza. Otthon a lakásán egy fényes rudat helyeztek el a falba, hogyha ki akarja nyitni az ajtót, akkor oda tudjon menni az ajtóhoz a fal mellett ezt a rudat fogva.

Amikor megkapta a nagy kerekű toloszékét, akkor már csak ezen közlekedett.

Én már akkor az egyik ismerős orvosomtól arról értesültem, hogy az ő betegségét multiplex szklerózisnak hívják, és ez súlyos betegség, lassú és gyógyíthatatlan folyamattal és kimenetellel. Én ekkor átolvastam a nálam levő és a könyvtárban levő orvosi könyveket, ahol erről is szó volt. És akkor meggyőződtem arról, hogy Mestro helyzete súlyos, de ez a betegség igen lassan, de annál kíméletlenebbül nyomul előre és pusztít. Az agysejtek burkát hámozza le, és így pusztítja az ember testi funkcióit. Először a lábát, majd a kezét, végül a fejét is. Elnémul, nem hall, és végül már nem is lát semmit.

És ezekről az orvosi tanulmányaimról és értesüleimeimről senkinek sem mertem szólni, nehogy ez kerülő úton Mestróhoz is hozzájusson. De az értesülés mégis megtörtént. Az ő pszichiáter orvosa nyíltan és brutális keménységgel elmondta neki, hogy mitől szenved, és mi lesz ennek a folyamata és következménye. (Ez az orvos később kiment Hollandiába.) Mestro mindezt nem hitte el, de nekem elmondta, hogy látod, milyen bolond fantáziájuk van egyes bolond orvosoknak, és ezt most vele is meg akarják etetni. De ő nem hagyja magát, és nemsokára meg fog gyógyulni, és mindenkit ki fog nevetni e butaságuk miatt.

Erről a betegségről pár év múlva (Mestro még élt akkor) kaptam kimerítő és a legjobb helyről szóló tájékoztatót. A budapesti rádióban interjút készítettek Lajtha Ábel orvosprofesszorral, egy New York-i agyutató intézet munkatársával, aki ugyanígy elmondta ennek a betegségnek a jellegét és lefolyását, de azt is elmondta, hogy az akkori kutatások alapján (ez a hetvenes években hangzott el) még nem tudják a betegség keletkezésének és kifejlődésének a titkát teljesen megfejteni. És a betegséget sem tudják még radikálisan gyógyítani és megállítani. Azóta a helyzet némileg javult, és már enyhíteni lehet a betegség lefolyását és jellegét, de a radikális és gyors gyógyítás még nincs kilátásban.

Lajtha Ábel agykutató Lajtha László magyar zeneszerző fia, és ő a zene helyett az orvosi pályát választotta, mint az édesanyja, aki szintén orvos volt. Az ő testvére pedig rákkutató volt Angliában. Hogy a Lajtha László fiúk (vagyis testvérek) élnek-e még, azt nem tudom.

Mestro tehát, amíg a toronyházban lakott az ötödik emeleten, mindig tolószékekben fogadott. Én mindig tíz óra és tizenegy óra közt látogattam meg. Az ajtó mindig nyitva volt, hogy a postás vagy az ápolónő be tudjon jönni. És nyitva voltak a lakás összes ajtói, hogy könnyebb legyen a közlekedés a számára, és jobban meghallja, ha jött vagy jönni akar valaki.

Az orvosi látogatásoknak és teljes vizsgálatoknak az eredménye végül is az lett, hogy tekintettel azt állapították meg, hogy ebben a helyzetében tényleges rokkant, aki nem tud járni, és csak tolószékekben ülhet, így hát nyugdíjazták. De Mestro akkor ezt is a maga tréfás módján kommentálta. A nyugdíj, az jó dolog, ő meg fog gyógyulni, és rendesen fog dolgozni, és jön a nyugdíj is, és ez olyan lesz, mintha az ember egyszerre két fizetést kapna. És itt van még egy jó és kedvező körülmény. Mestro pere befejeződött, és a szobafestő-vállalatot arra ítélte a bíróság, hogy a műterem kifestése idején elégett képeket és tárgyakat meg kell fizetni. És a Mestro ezért igen nagy összeget kapott a bírósági ítélet alapján. Ennek a tűzvésznek a bírósági vizsgálatát és hivatalos jegyzőkönyvét Mestro leköszölte a *Hamu* című írásában, amely megjelent a halála után a *Jegyenegambit* című kötetében a Forum kiadásában 1986-ban (hat évvel a halála után).

Mestro tehát a nyugdíj és az elégett képekért kapott pénz jó kilátásainak a távlatában már szötte is a maga terveit, hogy elmegy Afrikába, mégpedig Kenyába, ahol épp Jomo Kenyatta volt az ország elnöke, aki kiváló tudós volt, varázsló és törzsfőnök. Elítélt lázadó volt, aki megjárta nemcsak a legkiválóbb angol egyetemeket, hanem az angol börtönöket a gyarmati rendszer ellen lázadó politikája miatt.

Szóval ez a Kenyatta a Mestro szerint igen bölcs és rokonszenves ember volt már csak azért is, mert nyolcvanéves korában is megnősült újra, és egyszerre több fiatal lány is a felesége volt, ami az ottani törzsfőnököket mindig is megilletett. Ezt tehát nem ő találta ki, hanem évszázadok óta ez így van náluk.

Mestro többször is elismételte, hogy miért ne lehetne ő épp ott törzsfőnök, hogy egy fél tucat vagy több lány táncoljon és ugráljon körülötte. Akik csak azt várják, hogy a kunyhójába vigye őket. Hát ez bizony szebb mese, mint az Ezeregy éjszaka meséi. Mestro nagyon szerette a keleti és afrikai meséket, legendákat és hihetetlen mítoszokat. Szerinte ők épp ezzel közelebb vannak a természethez, mint ezek a buta és bolond európaiak, akik sohasem tudtak úgy élni, mint azok a primitív népek Afrikában vagy Ázsiában. Pedig hát épp

ezt kellene tőlük megtanulni és tanítani is az iskolákban. Mi pedig egy sereg értelmetlen és haszontalan dolgot tanulunk.

Arról mesélt, hogyha elmegy Kenyába, megfesti a nagy varázsló képét több változatban is, és főleg az ő háremhölgyeit fogja tanulmányozni, és reméli, hogy ő is kap a maga kunyhójába néhányat belőlük.

Miközben ezt mesélte, én szüntelenül arra a magyar közmondásra gondoltam, amely arról szól, hogy *Az éhes disznó makkal álmodik*. És a mi Mestrónk nemcsak az egészségről álmodozott akkor, hanem az igazi és boldog életéről is voltak álmái és tervei. Ő ezzel próbálta a maga erejét és reményeit növelni.

És minden ilyen mesét a szabadulásról és az afrikai és ázsiai utakról azzal zárta, hogyha elmegy, akkor az asztalon hagy egy nagy cédulát, és erre ráírja, hogy a madár kiszabadult a kalickából, és elrepült. De hát itt nem a madárról volt szó, hanem a beteg medvemesterről, aki bizony néha fájdalmasan is tudott nyöszörögni és nyögni az injekciók alatt és a hatásuk után.

Ez a tolókcsi-időszak még nem jelezte a későbbi fájdalmas és tragikus napokat. Ekkor még voltak irodalmi tervei, és én is bekapcsolódtam e tervekbe és álmodozásba. Elmeséltem neki két medveregénynek a tervezetét, amelyet természetesen ő fog illusztrálni, és lerajzolni két olyan jóságos és kedves medvét, amelyek emberi alakjában is hasonlít majd rá.

Az első medvetörténet

Az egyik erdőben él egy jóságos kedves medve, akit Medve Miklósnak hívnak, ez a medve el akar menni az erdőből, mert itt nem érzi jól magát, és jobban szeretne az emberek közt élni, mert úgy érzi, hogy az emberek közelebb állnak hozzá, mint azok az állatok, akik itt vannak ebben az erdőben. És neki különösen sok baja volt itt a farkasokkal. Bemegy hát a medve a városba, és mindjárt felveszik egy szövetkezetbe, hogy éjjeliőr legyen a raktárokban. A medve nappal jól dolgozik, de éjjelente gyakran elalszik, és ezért elbocsátják. Ő tovább megy, és találkozik egy özvegyasszonnyal, aki úgy látja, hogy ez a medve nagyon hasonlít az ő megboldogult férjére. A medve tehát elmegy az özvegyhez, és jól szolgál ott, mint új családtag. De éjjelente észre sem veszi a szomorkodó özvegyet, és mélyen elalszik. Tehát innen is mennie kell. Végül megcscsak az erdőben köt ki.

A második medvetörténet

Az egyik görög erdőben a forrásnál a szép nimfák gyülekeznek, a forrásból keletkező kis pataokban fürdenek, és a friss forrás vizét isszák. De mindig ott kerülgeti őket egy öreg szatír, akit a nimfák nem szeretnek, mert szemtelenkedik velük, ölelgeti és fogdossa őket. Végül a szatír azt mondja, hogy várjanak egy kicsit, majd ő mesél egy szép szerelmi történetet.

A nimfák leülnek a forrás körül, és a szatír mesélni kezd.

Az egyik forrásnál gyülekeznek a nimfák, és közéjük jön egy kedves és jó medve, aki kedvesen dörmög, és álmodozó szemmel nézi ezeket a nimfákat. Neki különösen tetszik egy szép kis nimfa, aki szeret játszani, és csakhamar a medve hátán terem. A medve pedig boldogan hordozza a kis nimfát az erdőben mindenhová, ahol ő jár. Ezt hamarosan a többi medve is megtudja, és egy nagy csoport medve jön ide, elűzik ezt a szelíd medvét, és mindegyik a kis nimfát akarja meghódítani. Erre a kis nimfák elmenekülnek, és a medvék egyedül maradnak a forrás mellett.

Amikor a szatír befejezte a mesét, megkérdezte a nimfákat, hogy mit szeretnének jobban, egy sereg medvét a nyakukon, vagy egy fiatal szatírt, aki bár kecskelábú, de a feje, teste és a keze éppen olyan, mint egy emberé. És a nimfák azt mondják erre, hogy akkor inkább a fiatal szatír.

És ebben az örömteli ujjongásban a szatír Aphrodité istennőhöz fohászzkodott, hogy legyen ő is legalább egy napig fiatal és szép szatír, akit szeretnek a nimfák. És az öreg szatír egy perc alatt szép fiatal szatírrá változott, és a legfiatalabb nimfa mindjárt a nyakába ugrott, és ők boldogok voltak egy napig.

Ez a mese különösen tetszett a Mestronak, és már el is képzelte, hogy ezt hogyan fogja megrajzolni. Minden jelenetről készít egy rajzot, és minden szereplőt lerajzol.

A Mester ekkor azt mondta, hogy e rajzokon ő lesz a szatír is meg a fiatal medve is. Mert mindegyik hasonlított rá.

Egyszer azt meséltem neki, hogy a kaukázusi hegyekben vannak olyan falvak, ahol pár száz olyan ember él, akik mind idősebbek száz évnél, és az ő bajnokuk Siráli Miszlimov, aki pontosan 168 évet élt, és mindvégig erős és egészséges ember volt, és aki utoljára 90 éves korában nősült. Feleségül vett egy elvált asszonyt, és csinált neki fél tucat gyereket. Mestro nagyon felvidult e történeten, és mindjárt azt mondta, hogy neki okvetlenül oda kellene mennie, hogy megtudja, mi a hosszú és boldog élet titka, hátha neki is sikerül majd húsz vagy harminc évvel tovább élnie, mintha itt élne.

A meséknek és szép tréfáknak néha akadt szomorú napja és szünete is. Egy alkalommal, amikor csöngettem az ajtón, ő a szokásos módon kikiabált, hogy az ajtó nyitva van, jöjjenek csak be. A Mestro az ágyban feküdt, és éppen arra készült, hogy felkeljen.

Amikor beléptem, azt láttam, hogy az egyik lábát felemelte, és óvatosan letette a földre, akkor a másik lábát is a földre tette. Most már csak az volt hátra, hogy odahúzza a tolószéket, és abba beleüljön. De amikor fel akart kelni, hogy a tolószékbe üljön, az kicsúszott a kezéből. Hirtelen a földre ült, és nem tudott felkelni. Én mindjárt odaugrottam, és a tolószékbe ültettem.

Mestro elsírta magát. Most már a tolószékbe sem tud egyedül belcúlni, és ehhez is segítség kell, eddig ez még sikerült neki, mi lesz most veled.

Én azzal vigasztaltam, hogy én nem vagyok se részeg, se beteg, de velem is megtörtént, hogy megcsúszott a lábom az ágy előtt, és én is a földre ültem. Mert hát ez megtörténhet minden emberrel. Ez a vigasz egy kicsit megnyugtatta.

De én hirtelen arra gondoltam, hogy íme, eljött a nap, és egy lépésre lejjebb kell lépni a betegség mélyébe.

A tolószéket közben az asztalhoz toltam, és Mestro most az asztalnál ülve kissé megnyugodott. Újra a maga műhelyében volt a sok papiros, ceruza és színes festék közt. Én Belgrádból hoztam neki vékony finom flomasztereket, amivel gyönyörűen lehetett rajzolni. Utána a konyhába mentem, és az ő utasítása szerint megfőztem neki a feketét, én pedig csináltam magamnak egy gyümölcslékeveréket a többféle gyümölcslévegekből.

A kávé egy kicsit őt is felfrissítette, és újra kezdődhetett a régi mesék világa. Ő újra szidni kezdte az orvosokat, és az ápolónőkről is azt mondta, hogy azok semmit sem gondolkodnak, ha az orvos azt mondja nekik, hogy ma a szokásos öt adag helyett tíz adag mérget kell az ő testébe beleszúrni, akkor ők megteszik, ha ő bele is döglik. Újra a szemétkosárra mutatott, és azt mondta, hogy ez itt kétnapi adag, mert most már ebből is többet kell beadni.

Miközben így meséltünk és komédiáztunk, én újra arra gondoltam, hogy íme, micsoda furcsa komédia ez. Mind a ketten úgy teszünk, mintha minden rendben volna, és sehol semmi baj nincs. Én jól ismerem az ő helyzetét, de semmit sem szólok neki erről. Ő is tudja az orvosoktól, hogy mi a helyzet, de ezt nem fogadja el. Az orvosokat bolondoknak nevezi, akik mindenfélet összevissza beszélnek anélkül, hogy tudnák, mit is beszélnek, és ezért most neki kell szenvedni a sok szurkálástól. Mondta is nekem, hogy az egyik éjjel azt álmodta, hogy egy hatalmas injekciónak lába és keze nőtt, és az szaladt utána, hogy a benne levő mérget beleszúrja. Látod, komám, miket álmodok mostanában. Olyan ez, mint egy rémfilm mindenféle ijesztő és kísértő démonokkal és orvosi tükkal.

De amikor az orvos az újabb és nehezebb helyzetet állapította, akkor ők is átköltöztek egy földszinti lakásba, hogy ott könnyebb legyen őt kezelni és meglátogatni. Így hát Mestro barátom majdnem a szomszédom lett. Az ő lakása és az én lakásom közt csak két ház volt. Így én is könnyebben meg tudtam látogatni. Az új házban itt nagyobb volt a lakás, de most ez is fokozatosan átalakult egy kórházi szobává. És egy állandó ápolónő is ide került, aki mindig vigyázott rá, ha a felesége elment hazulról a boltba vagy máshová.

Mert hát most ő már nem a tolószékben ült, hanem az ágyban. Eleinte még felült az ágyban, és a háta mögé több párnát is tettek, hogy így tudjon ülni.

De később már ez sem volt jó, mert egész nap csak feküdt. Fokozatosan felmondták a szervei is a szolgálatot. Először nem jól hallott. Utána már a hangja is csak valami suttogás és nyögés volt. Végül pedig már látni sem bírt. Ha néha megkívánta a cigarettát, azt csak egy fintorral jelezte. Ekkor a felesége meggyújtott egy cigarettát, két ujjá közé vette, és a szájába dugta, majd kivette, majd pár pillanat után újból a szájába dugta. Ez egy kicsit megnyugtatta. De sohasem szívott el fél cigarettánál többet ezzel a segítséggel.

Ő már nem tudta a cigarettát a szájába venni, mert az kiesett a szájából.

Ezután következett a végső szakasz. Most már nem is látott, és amikor én beléptem, nem ismert meg. És a hangomat sem hallotta. De amikor egészen közel hajoltam hozzá, és jó hangosan azt mondtam a fülébe, hogy Mestro, én vagyok, akkor egy kis nyöszörgéssel felelt, hogy még hallja a hangomat. De beszélni már nem tudott.

Ezzel tehát megszakadt a kapcsolata a világgal, se nem hallott és látott, se beszélni nem tudott. Ez olyan borzalmas látvány volt számomra, hogy életének utolsó két hónapjában már nem bírtam elviselni ezt a látványt. Mondtam is ezt Pap Jósának, hogy ő mint orvos tudja, mi ez, mert a kórházban mindennap láthat ilyesmit, és ő már mindent megszokott. De én képtelen vagyok ezt tovább nézni. Pap Jóska valahányszor Szabadkára jött, meglátogatta. Ő volt az utolsó, aki még beszélhetett vele, vagy láthatta egy-két utolsó jelzését.

Így fejeződött be látogatásaimnak a sora Mestrónál.

A halál híre

Az időpont május 5., hétfő, 1980.

Amikor dél felé bementem a 7 NAP szerkesztőségbe, ott azzal a hírrel fogadtak, hogy ma délben telefonált Kopeczky László író, hogy ma délben meghalt Sáfrány Imre.

Ez a hír nem ért váratlanul, hiszen már hetek óta vártuk ezt, mert már semmi életjelt nem adott magáról. De az a halálhír mégis súlyos csapás volt a számomra. Nem tudtam elfogadni ezt a tényt, és nem tudtam kibékülni azzal a tudattal, hogy ezentúl már nem láthatom, és nem beszélhetek vele. Ez olyan borzalmas tény volt, amely valósággal elkábított.

E halállal tehát egy nyolc évig tartó és egyre reménytelenebb küzdelem ért véget. Mestrónak közeli barátja voltam huszonöt évig, és élete végén a szomszédja is. Így hát az utóbbi években napról napra kísérhettem figyelemmel betegségének az alakulását és sötét lépteit. Láthattam, hogy a közeli halált mutató jelek és figyelmeztető jelenségek hogyan nyomulnak előre, és azt is láthattam, hogy ez a rémítő haláltáncjátéknak én nemcsak nézője, hanem közeli résztvevője is vagyok. De én ebben a helyzetben csak enyhíteni tudtam egy kicsit a lelkiállapot egyre nyomasztóbb előrenyomulását. És ezért is kellett



vidám és komédiázó játékokat űzni mindaddig, amíg Mestro oda tudott ülni az asztalhoz, és amíg írni és rajzolni tudott.

Mindez azért is volt nehéz színjáték, mert ez a betegség az ember legfontosabb és legérzékenyebb testrészét, az agy működését támadta meg. És ha a betegség itt kezdődik, és innen indul el a maga romboló és bénító útjára, akkor az orvostudomány is csak igen keveset tudhat meg és segíthet. Mert azt már tudjuk, hogy hogyan működik a máj, a vese vagy a szív. De az agy működését nem tudjuk úgy ellenőrizni, csak az agyműködés folytatását és következményeit.

Ezt nagyjából ő is tudta, hiszen amíg a keze és a feje jól szolgált, addig ő is hitt a gyógyulásban és szabadulásban. Ezért is szidhatta és gúnyolhatta a bolond orvosokat, akik egyre több ilyen vagy olyan oltásokat adtak neki. Ő úgy látta, hogy ez a heti kosárnyi injekció a számára csak méreg, és semmi jó hatása sincs rá egyelőre legalábbis. Az utolsó előtti időszakban nekem is volt egy reménytelen kísérletem a gyógyításra. Vittem neki néhány könyvet a jogáról, és arról beszéltem neki, hogy az indiai jogik testük minden részét tudják ellenőrizni, és ők pusztán az akaratukkal mindent jóvá tudnak tenni, ha valami hiba áll be. Azt akartam e javaslatok és példák segítségével elérni, hogy ő is kezdjen rendszeres joggyakorlatokat, és ennek segítségével is pró-

báljon egyre eredményesebb harcot vívni a maga betegségével. Ha itt lett volna egy igazi indiai jógi, akivel együtt gyakorlatozik és együtt él, az lehet, hogy valamit el tudott volna érni. Persze ezt mindjárt a betegség kezdetén kellett volna elkezdni. Amikor mi az új életről, a szabadulásról, az afrikai útról beszéltünk, akkor ez egy szinte túlvilági utópia volt e világi mesékbe, játékba és költői fantáziába csomagolva. Én ebben a játékban azzal a szándékkal vettem részt, hogy ezzel csak segíteni tudok abban, hogy legalább az önbizalma és reménye maradjon meg. Ő élni akart, és ez a hite és lelkiereje működött is, amíg ott tudott ülni az asztalnál, irt és rajzolt. Minden betegségnél a legfontosabb az, hogy a beteg maga is gyógyulni akar, és hisz is a maga gyógyulásában. Aki erről lemondott és feladta a harcot, az sokkal hamarabb pusztul el, mint aki még harcolni akar.

Ezt azért is mondhatom el, mert láttam olyan eseteket is, amikor egy beteg már nem akart élni, és ezért hamarabb is halt meg, mint ahogy a betegség jellege ezt jelezte.

Halálának a napján egész nap erre gondolok. És erre a kegyetlen tények logikája kényszerít rá. Ez az emlék nyugtalanít és gátol is abban, hogy e fájdalmas napokat végleg megfogalmazzam. És most, 19 évvel a halála után is bizonytalanul és félfénken fogok hozzá, hogy a régi jegyzeteket és emlékeket egy közlésre kész formában írjam meg. És én már többször is voltam abban a helyzetben, hogy egy nagyon fájdalmas dologról éveken át nem tudtam írni, mert mindig valami megbénított. És ilyenkor hiába ültem ott az írógépnél, de a címen kívül semmi sem jutott az eszembe. Pedig tudtam, hogy miről kell írni, de az első mondatok nem akartak elindulni.

Most, hogy az írás végén járok, talán sikerül ezt most végleg befejezni. És ez, amit írok, nemcsak a Mestrőről szóló emlékeket idézi fel, hanem az én életemet is emlékként idézi fel. Amit írok, ez az én életem is. Róla írva magamról is írok, hogy húsz vagy harminc évvel ezelőtt hogyan éltem és dolgoztam Mestro barátom társaságában egy szerkesztőségben azonos művészi és emberi környezetben.

Ebben az emlékezésben csak az vigasztal, hogy az iránta érzett megbecsülés és művészi szolidaritásnak írott és megjelent dokumentumait írtam meg. A *Híd* című folyóirat 1971. májusi számában jelent meg a róla szóló tanulmányom: *A látható világ felé*. Jegyzetek Sáfrány Imre képeihez. És a *Kortársaim* című verseskötetemben a többi vajdasági író művész közt ott van az ő arcképe is vers formában. Ő ezeket az írásokat még kéziratban olvasta, és amikor megjelentek, akkor ő nagyon örült ennek. Világosan emlékszem rá, hogy milyen nagy izgalommal olvasta a róla szóló tanulmány kéziratát a szabadkai művészkлуб sarkában, amikor oda beléptem, és megláttam, hogy egyedül ül, a táskából elővettem az elkészült kéziratot, és azt mondtam neki, hogy íme,

egy szép tanulmányt írtam a képeidről. Először azt hitte, hogy ez egy mese, de amikor olvasta egyre nagyobb érdeklődéssel és izgalommal, akkor a végén azt mondta, hogy a számára ez olyan élmény, mintha valaki megtudná, hogy a halála után milyen dicséreteket fognak majd róla írni. Én itt nem vártam a halálig. Még a betegségig sem, mert tíz évvel a halála előtt írtam meg ezt a tanulmányt. A tanulmány végén ott van a dátum is: Szabadka, 1970. november–1971. május.

De most róla írva meg kell említeni a hozzá méltó feleség nagy és hűséges áldozatvállalását is ezekben a nehéz és tragikus években. És ő a legnehezebb években állt ott mellette, és bizonyította be a maga emberségének, önfeláldozásának és feltétlen jóakarátának az igaz emberi példáját. Ő tehát a legnehezebb időkben a tragikus és reménytelen helyzetben is kiváló tudott lenni. És tette ezt, mert tudta, hogy neki védeni kell és segíteni egy kiváló művészt és ember még megmaradt emberi életét, egyre kisebb lelkierejét és egészségét.

És ő ezzel, hogy e hivatását végigvitte és megszenvedte, azzal páratlan emberi tettet hajtott végre.

Aki pedig mindezt napról napra láthatta (néhány közeli barát), az csak azt mondhatja e tények ismeretében, hogy itt le kell borulni Lórika emberi nemessége és méltóan viselt nagysága előtt.

Szabadka, 1999 nyarán